

АГІТПРОП — термін, вживаний на позначення більшовицького масового агітаційно-пропагандистського мистецтва перших років після перевороту в жовтні 1917, яке характеризувалося символіко-алегоричною образністю у таких видах, як плакат, вуличні декорації, настінні розписи, скульптура, поліграфія. Інша назва — агітпропаганда. Рад. владі, яка не шкодувала коштів для того, щоб використати можливості мистецтва для впливу на маси, вдалося залучити до пропаганди комуніст. ідей першокласних художників і літераторів. Твори укр. А.: настінні композиції в Луцьких червоноарм. казармах у Києві роботи **М. Бойчука**, **І. Падалки**, **Т. Бойчука**, **О. Павленко**, **В. Седяра** (1919); розпис агітпоїзда «Червона Україна» роботи **В. Єрмилова** (1920); політплакати — «В. І. Ленін» **А. Страхова** (1924), «Революційний крок держить» **А. Петрицького** (1919), «На коня, робітнику і селянину» **Б. Силкіна** (1920), «Червоній Армії» **І. Рабиновича** (1919); ілюстрації **Г. Нарбута** в ж. «Солнце труда», «Мистецтво»; декор. панно «Вихор» **Г. Собачко-Шостак** (1919). Завдяки держ. замовленням Наркомосу і Наркомвійська УСРР, Бюро укр. преси, місц. відділення РОСТА політ. мистецтво набуває широкого розмаху.

У Києві 1919 до оформлення рев. свят (День Червоної Армії, День пролетарської культури, 1 Травня, День Білої квітки, Всеукр. день дитини тощо) запрошувано художників із Укр. АМ, профспілки художників Києва, Товариства діячів укр. пластич. мистецтва, студії декор. мистецтва, Культурліги, Київ. худож. училища. Найактивнішу роль у прикрашанні київ. вулиць відіграли група архайстів на чолі з **М. Бойчуком**; художники-реалісти **Ф. Кричевський**, **Ф. Красицький**, **М. Прахов**, **М. Струнников** із учнями художнього училища; група кубофутуристів на чолі з **О. Екстер** і **О. Богомазовим**; художники-графіки, очолені **Г. Нарбутом**. У Харкові в мистецтві А. працювали митці з угруповань «Союз 7» і «Художній цех», в Одесі — «Товариство незалежних». 1919 створено перші зразки рев. космізму (напр., панно **О. Хвостенка-Хвостова** «Бережись, Антанто, Труд іде» до Всерос. першотравн. недільника, Київ). Динаміч. декор. формами вирізнялися вуличні панно, що прикрашали Одесу до 1 Травня 1919 (художники **А. Нюренберг**, **С. Фазіні**, **С. Олесевич**, **О. Екстер**, **Т. Фраєрман**). До дня зустрічі гостей 2-го з'їзду Комінтерну 1920 яскраво декоровано Харків (**О. Хвостенко-Хвостов**) та Одесу (**Б. Косарев**). Великий фриз (6х30 м) «Червона Армія не знає перешкод» роботи **А. Страхова** змонтовано на фронтоні тріумф. арки, зведеної влітку 1920 у Катеринославі (нині Дніпропетровськ) до зустрічі 1-ї Кінної армії. В арсеналі А. — розписи інтер'єрів червоноарм. казарм і робітн. клубів, театрів. Стіни

Луцьких казарм прикрашали композиції «Мир», «На варті», «Жнива», «Гуляй, душа, без кунтуша», виконані в стилістиці монум. малярства княжої України. Розпис «Стіни Героїв Трипілья» у Подільському комсомол. клубі в Києві створив 1920 **З. Толкачов**, використавши прийоми мистецтва Відродження. **В. Єрмилов** 1920 у настін. розписах Харків. гарнізон. клубу застосував манеру кубофутуризму в поєднанні з прийомами наїв. мистецтва (т. зв. неопримітивізму). Динам. ритмом і площин. декоративністю позначене 8-метрове панно **О. Хвостенка-Хвостова** «Труд, наука, мистецтво» для залу УкРОСТА в Харкові (1921). Інтер'єри оформлювали також **Г. Цапок** (панно «Перекуєм гармати на плуги» для театру Муссурі, Харків, 1919), **А. Петрицький** (панно «Громадянська війна», «Більшовицьке будівництво» для Дарниц. залізнич. клубу, Київ, 1920), **Г. Бондаренко** (розпис Вощенків. казарм у Харкові, разом з **В. Єрмиловим**), **А. Райлян** (Новгород-Сіверський). У розписах агітпоїздів і агітпароплавів переважали традиції нар.-декор. живопису (агітпоїзд «Червона Україна», художники **В. Єрмилов**, **О. Хвостенко-Хвостов**, **С. Прохоров**, **О. Кокель**; агітпоїзд ім. Сталіна — **О. Хвостенко-Хвостов**; «Вся влада Радам» — **Г. Цапок**, **М. Міщенко**, **Г. Бабаєв**, **О. Левада**; агітсанпоїзд 12-ї армії — **О. Богомазов**; агітпароплав «Пушкін» — **О. Екстер**, **К. Редько**, **О. Тишлер**). Випуск плакат. продукції забезпечували Київ. бюро укр. преси (1919, художники **Б. Єфімов**, **М. Кочергін**, **І. Рабинович**); Харків. відділ. УкРОСТА (1920–21, «Вікна сатири», художники **О. Хвостенко-Хвостов**, **В. Єрмилов**, **Г. Бондаренко**, **Л. Каплан**, **І. Іванов**, **А. Волненко**, **Ю. Ганф**); Держ. малярсько-декор. майстерня, якою керував **М. Бойчук** (Київ, 1920, **І. Падалка**, **О. Павленко**, **О. Богомазов**, **К. Редько**); художня секція політуправління Київ. військ. округу на чолі з **В. Невським** (1920–21, **Б. Силкін**, **Л. Хижинський**, **М. Алексєєв**, **М. Бріммер**); одес. відділення ЮгРОСТА під керівництвом **Б. Єфімова** і **Б. Косарева** (1920–21, **С. Фазіні**, **С. Зальцер**, **О. Глузкін**, **О. Фікс**, **Л. Рив'єн**, **І. Колесников**). «Вікна РОСТА» у Мелітополі 1920 оформляв **О. Тишлер**. Серію листівок «Азбука революції» видав у Харкові 1921 **А. Страхов**. У Полтаві готував політплакати **П. Рожанковський**, у Житомирі — **Г. Раузе**. Патетико-героїчним плакат. духом пройнята книжк. графіка **Г. Нарбута** (робітник із гвинтівкою на обкладинці ж. «Солнце труда», 1919; робітник-Аполлон і пролетар. Козак Мамай у ж. «Мистецтво», 1919–20) і **О. Маренкова** (богатири-червоноармійці у ж. «Революционный фронт», Харків, 1921). Складовою частиною укр. А. стали скульптурні пам'ятники вождям революції і видат. діячам укр. культури, у пластиці яких реаліст. подібність поєднувалася з експресив. загостренням

форми. Це гіпс. погруддя В. Леніна і Т. Шевченка роботи [Ф. Балавенського](#) (1919); бронз. пам'ятник К. Марксу (1922) і бюст К. Лібкнехта (1919) роботи [Й. Чайкова](#), тимчас. пам'ятник Р. Люксембург, зроблений М. Епштейном (усі — в Києві); погруддя Т. Шевченка скульптора [Б. Кратка](#) в Харкові (1920); пам'ятник К. Марксу роботи [М. Гельмана](#) в Одесі (1920). Значну роль у мистецтві А. в Україні відіграв [І. Кавалеридзе](#), автор 4-х пам'ятників, виготовлених з бетону, що їх встановлено протягом 1918–23: Т. Шевченкові і Героям революції в Ромнах, Г. Сковороді в Лохвиці й гігант. статуї Артема в

Артемівську. Для виготовлення скульптур у Харкові, Києві, Одесі та Чернігові організовано держ. майстерні.

Рекомендована література

1. Українська Радянська скульптура. К., 1957;
2. Касіян В. Українська радянська графіка. К., 1959;
3. Нариси з історії українського мистецтва. К., 1966;
4. Історія українського мистецтва: В 6 т. Т. 5–6. К., 1967–1968.

[Д. О. Горбачов](#)

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Агітпроп / Д. О. Горбачов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42543>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).